

Karel Šima, Petr Pabian: Ztracený Humboldtův ráj. Ideologie jednoty výzkumu a výuky ve vysokém školství

Od přelomu 60. a 70. let 20. stol. se moje generace nejprve coby studentský stav, posléze někteří v rolích akademických či univerzitních pracovníků, setkává bez ohledu na právě panující režim se souslovím „propojení výuky a výzkumu“. Periodicky se však vracejí otázky nad konfrontací reality s idejí reformátora Wilhelma von Humboldta (starší bratr přírodovědce Alexandra von Humboldta), jenž byl zakladatelem berlínské univerzity (1810) nesoucí dnes jeho jméno. Sám jsem se zamýšlel nad současnou podobou vysokoškolských podmínek existence v kolejišti trendů u nás (např. *Nová Přítomnost* 1996, 2: 28–29; *Živa* 2002, 2: XVII–XVIII a 2004, 1: 2–4) v době, kdy tlak na to, co se začalo označovat jako „masifikace“ vysokého školství, narůstal. Určitě lze ocenit, že se po zhruba čtvrtstoletí výkyvů v příslušné legislativě a ve společenské atmosféře objevila souborná studie na téma, které zájímá mladou i starší část populace, pohybující se ve sféře kultury, vědy a vzdělávání.

To, co se přisuzuje Humboldtovi (ve skutečnosti však údajně nejde o jeho originální myšlenku, nýbrž o postoj rodičů se postupně v akademických kulturách během 19. stol.), spočívá v představě o moderní reformované univerzitě postavené na identitě odvozující se z těsného sepětí provozování badatelského výzkumu a výuky (research-teaching). Autoři dovozují, že v průběhu dvou století, kdy vládné hodnotovému a normativnímu prostředí univerzit, ve skutečnosti nikdy tato představa nebyla naplněna: stala se ideologií s prvky utopie. Možná je užitečné to, co autoři udělali na začátku – uvést publikované argumenty v neprospekch možnosti efektivního prolnutí obou funkcí: 1. asymetrie v produktivitě výstupů (měřeno časem) – čas věnovaný výzkumu se projeví pozitivně ve zhodnocení do výstupů, čas věnovaný přípravě a realizaci výuky s její kvalitou a účinností nekoreluje; 2. výuka a věda ladí se zcela kontrastními osobnostními profily (interakce se studujícími a zvládnutí tříštěné pozornosti versus soustředění na promyšlené zpracování a interpretaci dat); 3. minimální spojení výuky a výzkumu umocňuje byrokraticky oddělené financování obou činností, což vychází z výhodnosti separátní podpory těch dobrých ve vědě a oněch přitažlivých coby vyučujících (jakkoli se mohou objevit i tací, kteří kvalitně odvedou obojí, což ovšem neznamená obecnou souvislost mezi oběma činnostmi). Dále autoři v knize probírají pozitivní přístupy k jednotě vědy a výuky a ilustrují je zkušenostmi v nejrůznějších institucích a oblastech. Zmiňují také kritiku jiného okruhu prací, které upozorňují na zjednodušování, na pomíjení řady faktorů, jako jsou vlivy oborové, organizačně-insti-

tucionální nebo metodologické v konkrétní výukové nebo výzkumné praxi.

Poučné pro specialisty kteréhokoli oboru bude pojednání historického kontextu při zrodu a etablování humboldtovské ideje, aspekty reformy a transferu humboldtovské univerzity a zmapování okruhu literatury, zvláště anglosaské, jež problematiku analyzuje. Poněkud paradoxně vynívá (zvláště pro starší část české populace) kapitola nazvaná Humboldt přichází z Kremlu: ideologie jednoty výzkumu

1 Profesor a studenti Mendelovy univerzity v Brně při výzkumu porostů dračince rumělkového (*Dracaena cinnabari*) na ostrově Sokotra. Foto P. Kovář

a výuky v komunistickém Československu. Zdá se, jako by autoři věřili v deklaratorní donekonečna v mnoha stranických dokumentech opakované fráze o neoddělitelnosti výuky a výzkumu. Pamětníci zajisté vzpomenou, že výuka (spíše ideologické školení) byla účelovým nástrojem pro neustálou indoktrinaci jakékoli jiné činnosti „vědeckým světovým názorem“ v souřadnicích marxismu-leninismu. Problémem studie při hodnocení tohoto historického období u nás je, že v literární rešerši narazíme i na západní autory, kteří berou dobové, publikované nebo archivní podklady za seriózní materiál a pojem potěmkinovská věznice možná ani neznají. Citujeme (str. 62): „...komunistické období představuje anomálii v moderním vývoji českého vysokého školství: jediné období pokusu o skutečné spojení vědy a výuky na vysokých školách, na rozdíl od předchozího (Connolly 2000) i následujícího (viz další kapitoly) přehnaného důrazu na vědu na úkor vzdělávání.“ Stejně jako tu nelze brát vážně oficiální vychovatelské pojetí tehdejší „vzdělanosti“, těžko věřit i vědeckosti státního plánu základního výzkumu, který ovšem našťástě poskytoval alespoň nějaký finanční zdroj k provozování vědy, pokud se – podle stupně zpolitizovanosti oborů nebo konkrétních badatelských skupin – skutečně dělala. Tam, kde se našly osobnosti schopné „přikrýt“ tým nebo „formálně odflitovat“ povinnou úlitbu aparátčikům, udržely se oborové školy, aniž by degradace nastala do míry neobnovitelnosti po uvolnění poměrů.

Po r. 1989, jak popisuje další kapitola knihy, nastalo období legislativních i koncepcních kroků „ode zdi ke zdi“ hnané touhou po návratu ke kořenům, ovšem různým podle právě dominujících a střídajících se garnitur. Politické tlaky na masivní vyšší vzdělanost, ekonomické podmínky, proudy a podproudy nebyly ničím podpůrným pro pozvolné znormálníení institucionálního zázemí vědy a výuky a po čtvrtstoletí vyústily do známé aktuální podoby rozporu „mezi slovy a činy“: ideologie jednoty a zároveň vzdalování výzkumu a výuky v nejvyšších patrech vzdělanosti (poslední kapitola studie). Jako vždy zobecnování napříč spektrem oborů a institucí kulhá, takže např. za přírodní vědy ho nelze naplno přijmout – vnitřní rozdíly jsou pestré. Závěr knihy nás může oslovit pravdivým moralismem, že se do nešťastného střetu v konfliktech o vysokoškolské reformy dostává často zjednodušená humboldtovská ideologie a neoliberální koncept excelence a privatizace. Volání po větším rozlišování procesů a cílů vzdělávacího a tvůrčího snažení (i v závislosti na předchozím vývoji teritoria) v zájmu silnější diferenciaci škol vypadá slibně: zdůvodnění má zajisté odbornost objevitelská, odbornost integrující, odbornost aplikující a odbornost ve vzdělávání samém (i za hranic výukových zařízení). Svazek obsahuje soupis citované literatury, blok tabulek a grafů a také věcný rejstřík. Studii lze považovat za inspirativní „rozstřel“ k možná poněkud opožděné debatě nad otázkou „kde se s univerzitou nacházíme a kam jít“.

SLON (Sociologické nakladatelství), Praha 2013, 172 str. Cena 230 Kč